

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ В УМОВАХ ВНЗ

Формування мотивації екскурсійної діяльності у майбутніх фахівців туристичної сфери в умовах ВНЗ відбувається в процесі висхідного розвитку мотивів студента під впливом професійно спрямованого навчання. Стійкість професійної мотивації екскурсійної діяльності забезпечується практичною складовою підготовки майбутніх фахівців туристичної сфери під впливом такого зовнішнього фактора, як професійні вимоги до фахівця екскурсійної справи.

Ключові слова: професійна мотивація, професійна діяльність, екскурсійна діяльність, екскурсійна справа, фахівець туристичної сфери, спонукальна форма мотивації, професійно спрямоване навчання, професійні вимоги, вищий навчальний заклад туристського профілю.

Професійна мотивація – важлива складова професійної підготовки фахівців в умовах ВНЗ. Особливість процесу формування професійної мотивації майбутніх фахівців сфери туризму визначається різноманіттям професій у туристичній сфері і, відповідно, необхідністю підготовки студентів до різних за характером їх здійснення видів професійної діяльності. Екскурсивод – одна з традиційних і одночасно елітарних професій у туризмі; професійні вимоги до фахівців екскурсійної справи вважаються одними з найвищих у галузі. Водночас підготовка екскурсійних кадрів в Україні в системі вищої туристської освіти здійснюється порівняно недавно. Ці фактори зумовлюють актуальність дослідження питань формування мотивації екскурсійної діяльності у майбутніх фахівців туристичної сфери в умовах ВНЗ туристського профілю.

Вивчення мотивації є важливою проблемою в сучасній педагогіці та психології. Мотивам діяльності та механізмам їх формування присвячено праці Ю.К. Бабанського, В.І. Ковальова, К. Роджерса. Особливості формування мотиваційної сфери особистості розкрито у працях В.Г. Асєєва, А.А. Вербицького, О.С. Гребенюка, В.С. Ільїна, А.К. Маркова, Р.Х. Шакурова.

Місце і роль професійних мотивів у структурі мотиваційної сфери особистості висвітлено у працях І.О. Баклицького, В.С. Ільїна, С.Л. Рубінштейна, В.А. Сластьоніна, П.М. Якобсона. Дослідження П.Я. Гальперіна, В.В. Давидова, Д.Б. Ельконіна, А.К. Маркова, Н.Ф. Талізїна та інших присвячено питанням формування професійної мотивації в процесі навчальної діяльності.

Проблемі формування мотивації професійної діяльності (у тому числі, туристичної діяльності) в навчально-виховному процесі вищої школи, розвитку професійної спрямованості, професійних інтересів, ціннісних орієнтацій, формуванню готовності студентів до професійної діяльності в туризмі присвячено ряд дисертаційних робіт Н.П. Волкової, Г.А. Журавльової.

вої, Л.І. Ігнатенко, О.В. Канарської, А.І. Котової, О.І. Кравець, Т.Б. Лісичиної, Л.І. Поважної, Н.О. Ткачової, Г.Г. Ханцевої, О.В. Шангіної та ін.

У ряді досліджень теоретиків і практиків професійної туристської освіти В.А. Квартальнова, А.С. Лагусева, Л.Г. Лук'янової, В.К. Федорченка, Н.А. Фоменко, Г.В. Цехмістрової питання формування професійної мотивації розкриваються поряд з іншими аспектами підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності у сфері туризму.

Проблеми формування професійної мотивації екскурсійної діяльності певною мірою висвітлюються в дослідженнях з питань професійної підготовки фахівців екскурсійної справи (О.І. Житнікова, О.Р. Красюк, Л.В. Курило, Г.В. Матвеева, М.В. Черезова та ін.). Важливим для розгляду цієї проблеми, на нашу думку, є також залучення екскурсознавчих праць В.К. Бабарицької, С.М. Голубничої, Г.П. Долженка, Б.В. Ємельянова, А.Я. Короткової, О.Ю. Малиновської, Н.М. Хуусконен та ін.

Однак досліджень, які б безпосередньо розкривали питання формування мотивації екскурсійної діяльності як майбутньої професійної діяльності у студентів вищих навчальних закладів туристського профілю, ми не знайшли.

Метою статті є визначення особливостей формування в умовах ВНЗ мотивації екскурсійної діяльності у майбутніх фахівців туристичної сфери для подальшого дослідження проблем формування їхньої готовності до здійснення цього виду професійної діяльності.

Мотивація екскурсійної діяльності, як і будь-якої іншої професійної діяльності, розглядається сучасною психолого-педагогічною наукою як необхідна складова процесу підготовки майбутніх фахівців, у якому з двох основних функціональних форм мотивації – спонукальної та регулятивної, застосовується спонукальна форма. Саме вона забезпечує активізацію і спрямованість поведінки студента під час навчання, а отже, є провідною формою мотивації до професійної діяльності.

В умовах ВНЗ мотивація екскурсійної діяльності як професійної діяльності формується, в першу чергу, як спонукання, спрямування, ставлення до професії, що виявлятимуться в мотивах майбутньої професійної діяльності. Особисті мотиви, потреби, цілі, наміри, бажання, інтереси студента виступають як внутрішні причини його навчання. Водночас, мотиви майбутньої професійної діяльності виступають психологічними причинами, які визначають цілеспрямовані дії студента по отриманню знань, вмінь і навичок, що сприяють його активності, успішності його навчання, котрі зумовлюють спрямованість навчання і якість його професійної реалізації в майбутньому [1].

Крім мотивів як внутрішніх особистісних чинників структуру професійної мотивації туристичної, в тому числі й екскурсійної діяльності, формують такі зовнішні фактори, як спрямований навчально-виховний процес туристського ВНЗ, а також професійні вимоги до фахівця екскурсійної справи [3]. Обидва види факторів утворюють особистісну диспозицію, зумовлюючи внутрішню і зовнішню детермінації його спрямованості на професійну діяльність [1].

Внутрішні мотиви екскурсійної діяльності студентів – майбутніх фахівців туристичної сфери виступають як висхідний і кінцевий пункт процесу формування професійної мотивації. Висхідний характер цього процесу визначається психологічними властивостями особистості студента і виявляється в поступовому зростанні під впливом професійно спрямованого навчання як зовнішнього чинника рівня його готовності до цього виду професійної діяльності. Так, при анкетуванні студентів перших курсів чотирьох ВНЗ України, що здійснюють професійну підготовку майбутніх фахівців сфери туризму (Класичного приватного університету, Запорізького національного технічного університету, Луганського національного педагогічного університету, Запорізького національного університету), було виявлено досить високий рівень вмотивованості студентів до вивчення екскурсійної справи: від 45 до 65% з них дали чітко ствердні відповіді на запитання “Чи вважаєте Ви, що знання з екскурсійної справи будуть необхідними для Вашої майбутньої професійної діяльності в туризмі?”, “Чи вважаєте Ви, що підготовка до екскурсійної діяльності допоможе Вашому формуванню як фахівця з туризму?”. Внутрішні мотиви, інтерес до екскурсійної діяльності у цієї категорії студентів споріднені з мотивами, які визначали їхній вибір при вступі на навчання до туристського ВНЗ, але тепер вони усвідомлюються ними як мотиви професійного навчання.

Формування професійної мотивації екскурсійної діяльності відбувається системно у процесі вивчення всіх навчальних предметів програми підготовки фахівців з туризму. Завдяки єдності процесуальної та змістовної складових навчальних дисциплін усіх циклів професійної підготовки до туристичної діяльності в цілому та екскурсійної зокрема формування професійної мотивації стає природним компонентом цього процесу.

Однак результати анкетування студентів III курсів до вивчення професійно орієнтованих на екскурсійну діяльність дисциплін цих ВНЗ виявили незначне підвищення показників мотивації екскурсійної діяльності: на такі самі запитання, як і для першокурсників, від 48 до 68% з них дали повністю ствердну відповідь, від 26 до 44% – частково ствердну.

Процес професійно спрямованого навчання, безпосередньо орієнтований на формування мотивації екскурсійної діяльності у майбутніх фахівців туристичної сфери, відбувається значно ефективніше під час вивчення таких спеціальних дисциплін, як “Основи музеєзнавства”, “Організація екскурсійних послуг”. На заняттях із цих дисциплін разом з поглибленням професійної підготовки відбувається становлення майбутніх фахівців у загальнокультурному й інтелектуальному планах, що допомагає формуванню стійкої мотивації до екскурсійної діяльності як професійної діяльності. Провідна роль у цьому процесі, безумовно, належить дисципліні “Організація екскурсійних послуг”. Згідно з навчальним планом напряму підготовки 6.140103 – Туризм освітньо-кваліфікаційного рівня “бакалавр”, вона є дисципліною циклу професійної підготовки зі значним загальним обсягом часу на її вивчення (108 годин); питання із цієї дисципліни включені в комплексний державний іспит на отримання кваліфікації бакалавра з тури-

зму [2]. Тому при анкетуванні студентів IV курсів ВНЗ туристського профілю рівень мотивації екскурсійної діяльності значно підвищується: на запитання “Чи вважаєте Ви необхідним підготовку майбутніх фахівців сфери туризму до екскурсійної діяльності?”, “Чи вважаєте Ви підготовку до екскурсійної діяльності необхідною для себе?” від 77 до 85% респондентів цієї групи давали повністю ствердні відповіді та від 12 до 37% – частково ствердні, що разом дає максимально високий рівень їхньої мотивації. Високий рівень мотивації пояснюється також їхньою загальною вмотивованістю до здійснення професійної діяльності в туристичній сфері на завершальному етапі навчання у ВНЗ.

Отже, професійна мотивація екскурсійної діяльності формується в майбутніх фахівців туристичної сфери в процесі перетворення внутрішніх особистісних мотивів під впливом професійно спрямованого навчання у ВНЗ на професійну мотивацію до екскурсійної діяльності як виду професійної діяльності. Однак на завершальному етапі внутрішнього особистісного процесу висхідного формування професійної мотивації екскурсійної діяльності стійкість її забезпечується новими зовнішніми чинниками – професійними вимогами до фахівця екскурсійної справи. Більшість з них – практичного характеру. Зокрема, екскурсвод повинен вміти: “використовувати методичні прийоми показу, розповіді та спеціалізовані методичні прийоми; використовувати прийоми техніки ведення екскурсії; працювати в складі групи над створенням нової екскурсії; складати індивідуальний текст екскурсії; оформлювати необхідну документацію; використовувати принцип диференційованого підходу до екскурсійного обслуговування” [4, с. 71].

Для повної сформованості готовності до екскурсійної діяльності, а отже, і професійної мотивації як її складової важливим є рівень підготовки саме до практичної діяльності в екскурсійній сфері. Перетворення мотивів спонукального характеру на стійку професійну мотивацію відбувається у випускника саме завдяки рівню його готовності до практичної екскурсійної діяльності. Усвідомлення цієї необхідності у випускників туристських ВНЗ чітко відображено у відповідях на такі запитання анкети, як “Чи вважаєте Ви, що найбільш ефективною формою підготовки до екскурсійної діяльності є проходження практик на туристичних підприємствах?” (48% повністю згодні, 42% – частково згодні), “Чи вважаєте Ви важливими для вивчення екскурсійної справи практичні заняття з дисциплін цього напрямку?” (60% повністю згодні, 24% – частково згодні). Водночас рівень відповідей на запитання “Наскільки Ви підготовлені до здійснення практичної екскурсійної діяльності?” (14% вважають себе повністю підготовленими і 71% – частково підготовленими) і, особливо, на запитання “Наскільки Ви особисто підготовлені до здійснення екскурсійної діяльності?” (від 3 до 8,5% повністю особисто підготовлені, від 52 до 80% – частково особисто підготовлені) показує, що саме практична складова підготовки майбутніх фахівців туристичної сфери до екскурсійної діяльності потребує значно більшої наповненості.

З іншого боку, освітньо-професійна програма підготовки бакалавра напряму 140103 “Туризм” у редакції 2010 р. дає можливості більшої варіа-

тивності професійно спрямованого навчання: 58 із 108 годин загального обсягу часу на вивчення навчальної дисципліни “Організація екскурсійних послуг” відводиться на самостійну роботу студентів [2]. Такий резерв сприяє створенню педагогічних умов, у яких з урахуванням професійних вимог можливе формування стійкої професійної мотивації екскурсійної діяльності у майбутніх фахівців сфери туризму, в першу чергу, за рахунок більшого змістовного наповнення практичної складової підготовки майбутніх фахівців екскурсійної справи.

Висновки. Отже, екскурсійна діяльність є одним з провідних видів туристичної діяльності, яка має свої особливості та спеціальні професійні вимоги до фахівця такого виду туристичного супроводу, як екскурсія. У процесі підготовки майбутніх фахівців туристичної сфери важливо формувати професійну мотивацію екскурсійної діяльності, враховуючи як особливості цього виду професійної діяльності, так і психолого-педагогічні умови процесу професійної підготовки фахівців в умовах ВНЗ туристського профілю. Процес формування професійної мотивації екскурсійної діяльності неможливий без упровадження широкого спектра форм і засобів практичної підготовки майбутніх фахівців з туризму. Це визначає подальші перспективи дослідження не тільки питань формування професійної мотивації екскурсійної діяльності у студентів туристських ВНЗ, а й питань їхньої готовності до професійної діяльності в сучасному туристичному бізнесі в цілому.

Список використаної літератури

1. Баклицький І.О. Психологія праці : посібник / І.О. Баклицький. – Л. : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2004. – 512 с.
2. Галузевий стандарт вищої освіти України: Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра напряму 140103 “Туризм”. – К. : КНТЕУ, 2010. – 16 с.
3. Кравец О.И. Формирование мотивации профессиональной деятельности у студентов туристского вуза : дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 / О.И. Кравец. – Сходня, 2002. – 144 с.
4. Екскурсознавство. Організація екскурсійних послуг : опорний конспект лекцій з дисциплін / уклад. М.М. Покоłodна. – Х. : ХНАМГ, 2007. – 80 с.

Дашевская И.Н. Особенности формирования мотивации экскурсионной деятельности у будущих специалистов туристической сферы в условиях вуза

Формирование мотивации экскурсионной деятельности у будущих специалистов туристической сферы в условиях вуза происходит в процессе постепенного развития мотивов студента под влиянием профессионально направленного обучения. Устойчивость профессиональной мотивации экскурсионной деятельности обеспечивается практической составляющей подготовки будущих специалистов туристической сферы под воздействием такого внешнего фактора как профессиональные требования к специалисту экскурсионного дела.

Ключевые слова: профессиональная мотивация, профессиональная деятельность, экскурсионная деятельность, экскурсионное дело, специалист туристической сферы, побудительная форма мотивации, профессионально направленное обучение, профессиональные требования, вуз туристского профиля.

Dashevska I. High school formating features of future tourism specialists' motivation for excursion activities

Formation the future tourism specialists' motivation for excursion activities held in high school in the process of rising the students' motives under the professionally directed studies. Stability of motivation for excursion activities is ensured by practical part of future tourism specialists' profeccional training under the influence of external factors such as requirements for excursion business specialist.

Key words: professional motivation, professional activities, excursion activities, excursion business, tourism specialist, imperative form of motivation, professionally directed studies, professional requirements, tourism business high school.